

'Hoe kan God dat toelaten?'

Dat is de vraag die steeds weer terugkeert, als zich rampen voordoen, in de wereld of in ons persoonlijk leven: 'Hoe kan God dat toelaten?' De lezing die ik vanmorgen wil houden, bestaat uit drie delen. Eerst ga ik met de vraag zelf aan de gang. Daarna stel ik de vraag welk beeld van God achter deze vraag schuilgaat. Ten slotte wil ik kijken hoe het met dat woord 'toelaten' in de Bijbel zit. Helemaal aan het eind trek ik mijn conclusie.

I. 'Hoe kan God dat toelaten?'

Vraag gekoppeld aan (groot) kwaad

Om maar direct mijn eerste punt te maken, die vraag 'hoe kan God dat toelaten?' is altijd (!) gekoppeld aan kwaad, narigheid en ellende dat mensen overkomt. We vragen niet/nooit, als er mooie, goede dingen gebeuren: 'Waarom laat God dit toe?' Het woord 'God valt *sowieso* minder, als het over het mooie en het goede in de wereld gaat. Zou het komen, omdat we dat 'gewoon' vinden?

We moeten er nog wat bij zeggen, want de vraag 'Hoe kan God dat toelaten?' is over het algemeen gekoppeld aan grote, nare dingen die gebeuren. Dan denken we aan zaken als Auschwitz, aan de tsunami in Zuidoost Azië rond Kerst een aantal jaren geleden en aan de zeebeving met navolgende tsunami in Japan. En minder tot niet aan allerlei kleinere zaken die mensen overkomen. Voorbeeld: een lelijke val op straat. Of ander voorbeeld: een poes dat een vogeltje te pakken heeft. Dan zeg je niet: Hoe kan God dit toelaten? Die kleinere, nare of minder mooie dingen die in het leven gebeuren, die lijken we te accepteren als min of meer behorend bij het gewone leven.

Onderscheid tussen persoonlijk en natuurlijk kwaad

Direct aan het begin, toen ik het had over rampen in de wereld en in ons persoonlijk leven, probeerde ik onderscheid te maken tussen persoonlijk en onpersoonlijk kwaad, tussen kwaad dat mensen overkomt en waar niemand wat aan kan doen, en kwaad waar mensen verantwoordelijk voor zijn, dat mensen elkaar aandoen. Bij het kwaad dat mensen kan overkomen zonder dat iemand er wat aan kan doen, denk ik aan dingen als natuurrampen, maar je kan ook denken aan de kanker die iemand treft. En van het kwaad dat mensen elkaar aandoen kan Auschwitz als hét voorbeeld dienen.

Wel een oplossing bij persoonlijk kwaad

Als het om kwaad gaat, dat de ene mens de andere aandoet, dan hebben we wel een zekere oplossing op deze vraag 'Hoe kan God dat toelaten?' in die zin dat we dan zeggen dat het geen kwestie is van toelating. Wat ik mensen in dit geval nogal eens hoor zeggen, is dat we hier God niet mee mogen verbinden, omdat de mens zijn eigen verantwoordelijkheid heeft.

Heel begrijpelijk en terecht, zeg ik. Maar of dit antwoord/deze reactie wel helemaal de oplossing kan zijn, weet ik toch nog net niet zo. Ga je zo niet voorbij aan het feit dat God zagezegd, al klinkt het misschien niet mooi, toch ook over die mens heen kan. God zou die mens toch ook kunnen tegenhouden, tegen moeten houden, als niemand anders dat doet. Maar daar zou je weer tegenin kunnen zeggen dat het zo niet tussen God en mens gaat. De mens heeft zijn eigen ruimte en verantwoordelijkheid. Zo is dat afgesproken. Daar gaat ook God niet omheen.

Toelating en natuurramp

En de natuurrampen. Hoe zit het daarmee? Het roept de vraag op of God zijn schepping wel in de hand heeft dan wel of Hij hen, die daarvan nu slachtoffer zijn, niet had kunnen bewaren. Sommige mensen - ook een aantal theologen - zeggen: dat soort dingen, natuurrampen: aardbevingen, tsunami's, horen nu eenmaal bij de schepping. Die was (wel goed, maar) niet volmaakt. Met die gedachte in het achterhoofd: je moet ophouden met klagen. Je moet accepteren dat God de wereld zo gemaakt heeft. In deze visie is de natuurramp dan ook niet een kwestie van iets dat God toelaat, maar is deze onderdeel van Gods schepping.

Ik kan hier dezelfde vraag stellen als ik zonet deed: ook hier zou God toch ook - met een wonder - over zijn schepping heen kunnen? Waarom doet Hij dat niet? Omdat het niet bij zijn scheppingswerk past, zou je dan kunnen zeggen. Maar je kan ook zeggen: Hij had het moeten voorkomen: ook de mens, elk mens, is ten slotte zijn schepping. Die kan Hij toch niet zomaar ten onder laten gaan. Het woord 'ten onder gaan' kan toch niet het woord zijn dat voor God typerend is. 'Redden' is toch het woord waarmee God is te typeren?

Antwoord op de vraag

Vaak blijft het bij de vraag zelf: 'Hoe kan God dat toelaten?' Een echt antwoord daarop hebben we eigenlijk niet. En we hebben er ook wel een verklaring voor, dat we geen antwoord hebben.

- We zeggen - met Job - dat ons denken te beperkt is om het te begrijpen. We raken hier aan het mysterie dat God is en dat we met onze beperkingen niet kunnen kennen.

- Een andere gedachte, die altijd weer naar voren komt, als de ene na de andere ramp zich voordoet, is dat we wel eens in de eindtijd zouden kunnen leven.

- En een derde antwoord hoorde je in het verleden nogal eens: wij, mensen kijken tegen de achterkant van het tapijt of borduurwerk aan, terwijl God naar de andere, de mooie kant kijkt. Aan de achterkant zie je allemaal afgebroken draden, beeld voor de afgebroken levens, maar om dat te begrijpen zou je de voorkant moeten zien. Dan zie je dat God er wel degelijk wat moois van maakt.

Wat zeggen we eigenlijk?

Maar misschien moet je wel zeggen dat de vraag 'Hoe kan God dat toelaten?' ook helemaal niet zo bedoeld is: als een vraag, waarop een antwoord past. De vraag zou wel eens veel meer bedoeld kunnen zijn als een vraag die God ter verantwoording wil roepen, ook al is die zo niet verwoord; want dan zou die moeten luiden: 'Hoe kan *U* dat toelaten?' Achter die vraag steekt het gevoel: dit had niet mogen gebeuren, dit had *U* moeten voorkomen.

Ook de formulering van de vraag vraagt onze aandacht. God wordt niet direct verantwoordelijk gehouden.

We zeggen niet: 'Hoe kan God dit *doen*?' Maar er wordt gezegd: Hoe kan God dit *toelaten*? Komt dat omdat we de formulering 'Hoe kan God dit *doen*?' te ver vinden gaan?

Achter dat woord 'toelaten' zit iets van: 'Hij, God, zag het aan, keek wat zich voltrok, maar deed er niets aan. Hij liet toe dat het gebeurde. Achter deze formulering lijkt het beeld schuil te gaan van een toneel waarop zich allerlei dingen afspelen, een regisseur die ernaar kijkt, en het spel gewoon door laat gaan, ook als het niet goed gaat. Hij laat het toe.

Als wij daar straks over doorpraten, ben ik benieuwd hoe *u* deze formulering ervaart en wat *u* achter deze formulering vermoedt.

En toch leggen we het bijltje er niet bij neer

In de voorbereidingsgesprekken kwam de kwestie aan de orde waarom je het geloofsbijltje er desondanks niet bij neerlegt, als je er vanuit gaat dat het een kwestie is van Gods toelating van het kwaad. Iemand zei toen: 'Ondanks alles houd ik mij aan God vast, omdat Hij mijn houvast is.' Indrukwekkend mooi, omdat het een erkenning is dat 'we niet anders dan in een spagaat kunnen leven'. Jezus zou zeggen: dat is de verzoeking weerstaan. In moeilijke omstandigheden toch aan God vast blijven houden.

II Het Godsbeeld dat erachter schuilgaat

Ik kom bij het tweede punt: Het Godsbeeld dat erachter schuilgaat. Ik kan hier kort zijn. Achter de vraag 'Hoe kan God dat toelaten?' zit eigenlijk het beeld van een God die voor alles wat er in de wereld gebeurt verantwoordelijk is te houden. God zou overal achter zitten. Het is het beeld van God dat we ook van zondag 10 van de Heidelbergse Catechismus kennen: '... dat loof en gras, regen en droogte, vruchtbare en onvruchtbare jaren, spijze en drank, gezondheid en krankheid, rijkdom en armoede, en alle dingen, niet bij geval, maar van zijn vaderlijke hand ons toekomen.' Zo'n God heeft iets van een God met twee kanten: een goede en een kwade kant. Maar of dat nu zo'n bijbels Godsbeeld is?

In de Bijbel zie je dat het *momenten* zijn, waarop Hij optreedt, intreedt. Bepaald niet het beeld dat Hij alles uit zijn vaderlijke hand komt.

Als je dat beeld van God niet hebt, niet meer hebt, ooit losgelaten hebt, dan kom je ook niet meer met deze vraag.

Probleem van deze visie, tenminste zo ervaar ik het, is dat er in deze visie geen enkele eigen speelruimte is voor onze kant: de aarde, de mens. Het biedt geen ruimte voor de bijbelse gedachten van tegenkrachten die werkzaam zijn, tegenkrachten van de kant van de mens, van volkeren, en ook niet van andere boze tegenkrachten: de Bijbel spreekt van de duivel/satan en van boze en onreine geesten.

Het bijbels verhaal laat veel meer discussie, debat en spanning zien: tussen die twee, tussen hemel en aarde, tussen God en mens.

Misschien dat we daarom maar eens moeten beginnen met de vraag: hoe zit het eigenlijk met die vraag van de toelating? We stellen die vraag nou wel, maar klopt die eigenlijk wel? Veronderstellen we dan niet een hele andere God dan de God die we uit de Bijbel kennen?

In de Bijbel komt een bepaald beeld van God naar voren, maar we hebben zelf los van dat bijbels verhaal ook een beeld van Hem. We kunnen misschien wel denken dat er geen verschil is tussen die twee of dat ons eigen Godsbeeld in het verlengde ligt van het bijbels Godsbeeld, maar dat is toch nog wel de vraag, zo mag duidelijk zijn na het voorgaande.

III Toelaten: een bijbels begrip?

Wij mogen dat woord 'toelaten' in de mond nemen en gebruiken, maar hoe zit dat eigenlijk in de Bijbel? Hebben we eigenlijk wel met een bijbels woord te maken? Mijn vraag aan u: Zou u een plek kunnen noemen in het OT of in NT, waar gezegd wordt dat God iets toelaat? Ik heb voor u een onderzoekje gedaan. Het woord 'toelaten' komt 15 keer voor in het Oude Testament en 9 keer in het Nieuwe Testament. Ik zal u de plaatsen niet noemen, maar wil u wel deelgenoot maken van de conclusies. In de geschreven versie van deze lezing staan de teksten wel.

Oude Testament (15x)

Gen. 13:6	Het land liet <i>niet</i> toe dat zij tezamen blijven.
Gen. 20:6	daarom heb ik (God) u (Abimelech) <i>niet</i> toegelaten haar aan te raken.
Gen. 31:7	Doch God heeft hem <i>niet</i> toegelaten hem te benadelen.
Ex. 12:23	dan zal de Heer die deur voorbijgaan en de verderver <i>niet</i> toelaten in uw huizen te komen om te slaan.
Deut. 18:14	maar u heeft de Here God dit (luisteren naar wichelaars en waarzeggers) <i>niet</i> toegelaten
Joz. 10:19	liet hun <i>niet</i> toe om binnen te komen.
Richt. 1:34	zij lieten hun <i>niet</i> toe af te dalen.
1 Sam. 24:8	Hij liet hun <i>niet</i> toe Saul te overvallen.
2 Sam. 13:33	Nu dan, mijn heer de koning late deze gedachte in zijn hart <i>niet</i> toe dat al de zonen van de koning dood zouden zijn,
2 Sam. 21:10	en zij liet overdag het gevogelte des hemels <i>niet</i> toe zich op hen neer te zetten.
Ezra 6:7	laat de arbeid aan dat huis Gods toe..
Job 31:30	ik liet <i>niet</i> toe dat mijn mond zondigde.
Ps. 37:33	Hij (=de Heer) liet <i>niet</i> toe dat hij (=de rechtvaardige) veroordeeld wordt.
Ps. 55:23	Hij zou <i>nimmermeer</i> toelaten dat de rechtvaardige wankelt.

Kijk je naar alle plaatsen in het O.T, waar het het woord 'toelaten' voorkomt, dan vallen drie dingen op:

1. Het werkwoord komt steeds - met een uitzondering (Ezra 6:7) - met een ontkenning voor; het is steeds 'niet toelaten'.
2. Het werkwoord komt een enkele keer in verbinding met God voor, steeds om heil te bewerkstelligen dan om kwaad te voorkomen.
3. Het werkwoord betreft steeds situaties, waarin iets aan anderen niet wordt toegelaten/toegestaan.

Nieuwe Testament (9x)

Mat. 23:13	Immers u gaat er niet binnen en die trachten binnen te gaan, laat u <i>niet</i> toe daarin te komen.
Mar. 1:34	Hij liet de geesten <i>niet</i> toe te spreken.
Mar. 7:12, dan laat u hem <i>niet</i> toe ook nog maar iets voor zijn vader of moeder te doen.
Mar. 11:16	Hij liet <i>niet</i> toe dat iemand enig voorwerp door de tempel droeg.
Luc. 4:41	En hij liet hun <i>niet</i> toe te spreken.
Hand. 16:7	Maar de Geest van Jezus liet het hun <i>niet</i> toe.
Hand. 19:30	En toen Paulus zich onder het volk wilde begeven, lieten de discipelen hem <i>niet</i> toe
2 Petr. 1:20	<i>Geen</i> profetie laat een eigenmachtige uitlegging toe.
Op. 11:9	En zij laten <i>niet</i> toe dat hun lijken in een graf worden bijgezet.

Kijk je naar alle plaatsen in het N.T, waar het woord 'toelaten' voorkomt, dan vallen drie dingen op:

1. Het werkwoord komt steeds met een ontkenning voor; het is steeds 'niet toelaten'.
2. Het werkwoord komt wel in verbinding met Jezus voor, maar nooit met God.
3. Het werkwoord betreft steeds situaties, waarin iets aan anderen niet wordt toegelaten/toegestaan.

Dit kleine onderzoekje lijkt me van groot belang te zijn: het woord toelaten staat nu juist steeds in verbinding met de ontkenning 'niet'. Het gaat om *niet* toelaten. Dit niet toelaten gebeurt om kwaad te voorkomen.

Conclusie

Wij kunnen de vraag 'Hoe kan God dat toelaten?' dan wel stellen, maar zullen ook moeten erkennen dat de vraag een ander Godsbeeld impliceert dan het beeld dat we uit het bijbels verhaal van Hem kennen. Als we zeggen dat Gods ultieme openbaring in Jezus (dat is: Redder) Messias is te vinden, dan wordt duidelijk dat het beeld van de toewending van God het beeld is, waardoor we ons mogen laten bepalen. Het beeld van een God aan wie we alles wat er in de wereld gebeurt, kunnen toeschrijven, komt daarmee niet overeen. Het lijkt me goed om, als die vraag - toch - bij je naar boven komt, je dat Godsbeeld steeds te realiseren.

Gespreksvragen

1. Wat geeft *u* als antwoord/Wat is *uw* reactie op de vraag 'Hoe kan God dat toelaten?'
2. Hoe ziet u God in dit kader (van de toelating)? Als poppenspeler? Als regisseur? Als hoofdrolspeler (naast andere spelers)? Als toeschouwer? Of als

Ds. Nico Riemersma hield deze lezing op de seniorendag woensdag 2 november 2011 in de Bethelkerk, Den Haag-Loosduinen